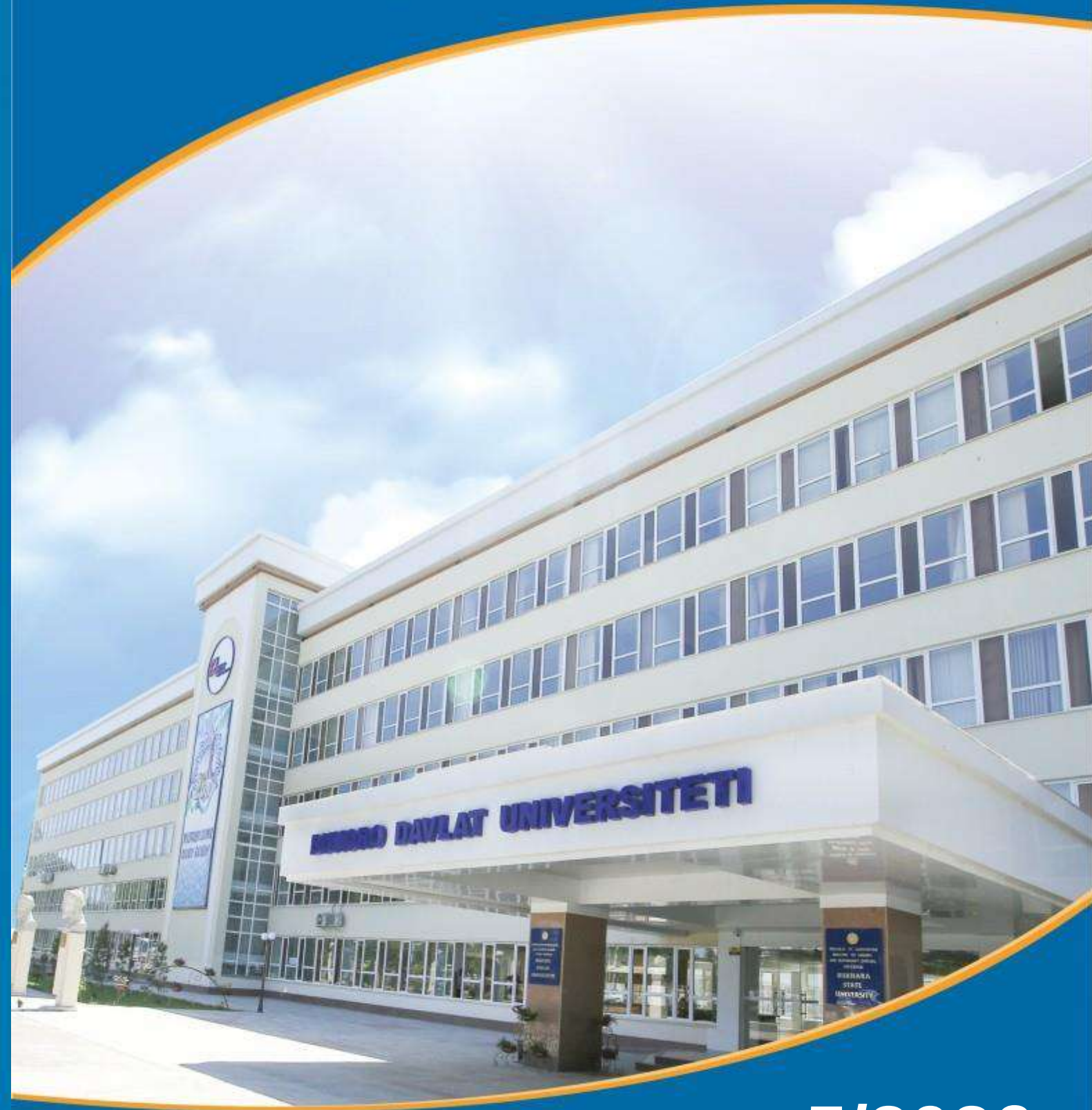

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

5/2026

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

5/2026

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2026, № 5, may

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023-yil 29-avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori (DSc), dotsent

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Rasulov To'liq Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoir Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Jamilova Bashorat Sattorovna, filologiya fanlari doktori, professor

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Norboyeva Umida Toshtemirovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Raupov Soyib Saidovich, tarix fanlari nomzodi, professor

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, professor

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, professor

Qurbonova Manzila Bakiyevna, tarix fanlari nomzodi, professor

Ochilov Alisher To'lis o'g'li, tarix fanlari doktori, dotsent

Klichev Qybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'rinova Bozorgul Zokirovna, tarix fanlari doktori, dotsent

Абдурашидова К.А.	Сравнительно-типологический анализ узбекских и английских легенд: хронотоп, поэтика и система образов	188
Abdullayeva Y.B.	Surxondaryo nekrotoponimlarining mobil versiyasini yaratish	193
Nasrullayeva G.S., Abdulboqiyeva N.Z.	Inglizcha neologizmlarni tarjima qilish strategiyalari	198
Mirjonov N.N.	Tibbiy diskursda kasbiy-kommunikativ munosabatlar	202
Mirxanova G.R.	O‘zbek tili terminlarining davriy tasnifi asoslari	207
Sindarov F.X.	Fransuz antroponimlari - frazeologiya fanida ijtimoiy-madaniy identifikatsiya vositasi sifatida	211
Mavlonova U.Kh.	Politeness as a linguistic and pragmatic category in english and uzbek discourse	217
Pulatova R.A.	A lexico-semantic analysis of phraseological units expressing positive and negative mental states	221
Sabirova S.O.	Ichki kasalliklar terminlarining lotincha asoslari	226
Saidova A.Kh.	Improving learners’ speaking ability through visual prompts	231
Salavatova L.E.	Linguocognitive features of the metaphorization process in the conceptualization of artificial intelligence	238
Sharipova N.E.	English, german and uzbek proverbs expressing “goodness” and “evil” in comparative analyses	244
Xaqberdiyeva D.A.	O‘zbek va ingliz tillari grammatikasidagi ayrim farq va o‘xshashliklar	248
Саттаров Б.К.	Жанрово обусловленное распределение описательных и аргументативных микротекстов в научной речи	253
Artikov A.X.	Ingliz va o‘zbek tillarida allyuziv birliklarning kognitiv tahlili	261

TIBBIY DISKURSDA KASBIY-KOMMUNIKATIV MUNOSABATLAR

Mirjonov Nosir Numonovich,

Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

nosirmirjonov8@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy tilshunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lgan tibbiy diskurs doirasida shifokor va bemor o'rtasidagi kasbiy-kommunikativ munosabatlarning lisoniy, ijtimoiy va psixologik xususiyatlari atroflicha tadqiq etiladi. Maqolada tibbiy muloqotning samaradorligi nafaqat mutaxassisning tibbiy bilimlari darajasiga, balki muloqot ishtirokchilarining tanlagan nutqiy strategiyalari va kommunikativ kompetensiyasiga bevosita bog'liqligi ilmiy asoslab berilgan. Tadqiqot jarayonida muloqotni tashkil etuvchi kognitiv omillar, etik me'yorlar va verbal dominantlik masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, muloqot jarayonidagi lisoniy to'siqlar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari tibbiyot sohasi xodimlarining nutqiy madaniyatini yuksaltirish va shifokor-bemor tizimidagi ishonchli muloqot muhitini yaratish bo'yicha amaliy tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tibbiy diskurs, kasbiy muloqot, kommunikativ kompetensiya, shifokor-bemor munosabati, nutqiy strategiya, tibbiy etika, lingvistik tahlil, verbal dominantlik, muloqot madaniyati, terapevtik aloqa.

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В МЕДИЦИНСКОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. В данной статье подробно исследуются лингвистические, социальные и психологические особенности профессионально-коммуникативных отношений между врачом и пациентом в рамках медицинского дискурса, который является одним из актуальных направлений современной лингвистики. Научно обосновано, что эффективность медицинского общения зависит не только от уровня медицинских знаний специалиста, но и непосредственно от выбранных речевых стратегий и коммуникативной компетенции участников общения. В процессе исследования проанализированы когнитивные факторы, этические нормы и вопросы вербального доминирования, составляющие основу коммуникации. Также указаны языковые барьеры в процессе общения и пути их преодоления. Результаты исследования служат для выработки практических рекомендаций по повышению культуры речи медицинских работников и созданию доверительной среды общения в системе «врач-пациент».

Ключевые слова: Медицинский дискурс, профессиональное общение, коммуникативная компетенция, отношения врач-пациент, речевая стратегия, медицинская этика, лингвистический анализ, вербальная доминантность, культура общения, терапевтическая связь.

PROFESSIONAL-COMMUNICATIVE RELATIONS IN MEDICAL DISCOURSE

Abstract. In this article, the linguistic, social, and psychological characteristics of professional-communicative relations between a doctor and a patient within the framework of medical discourse, which is one of the current directions of modern linguistics, are thoroughly studied. It is scientifically proven that the effectiveness of medical communication depends not only on the level of medical knowledge of a specialist but also directly on the chosen speech strategies and communicative competence of the communication participants. During the research process, cognitive factors, ethical norms, and issues of verbal dominance that form the basis of communication were analyzed. Also, linguistic barriers in the communication process and ways to overcome them are indicated. The research results serve to provide practical recommendations for improving the speech culture of medical workers and creating a reliable communication environment in the "doctor-patient" system.

Key words: Medical discourse, professional communication, communicative competence, doctor-patient relationship, speech strategy, medical ethics, linguistic analysis, verbal dominance, communication culture, therapeutic contact.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda antropotsentrik paradigmaning qaror topishi til birliklarini inson faoliyati, uning ruhiyati va sotsiumdagi o'rni bilan bog'liq holda tadqiq etishga keng yo'l ochdi. Ushbu yo'nalishlar doirasida **tibbiy diskurs** institutsional nutqiy muloqotning eng murakkab va o'ziga xos turlaridan

biri sifatida e'tirof etilmoqda. Tibbiy diskurs nafaqat kasallik tarixi va davolash muolajalarining bayoni, balki shifokor va bemor o'rtasidagi ijtimoiy-psixologik interaktsiya, kognitiv jarayonlar hamda axloqiy me'yorlarning o'zaro kesishish nuqtasi hisoblanadi.

Ushbu mavzuning dolzarbligi, birinchi navbatda, tibbiy xizmat sifatiga qo'yilayotgan zamonaviy talablar bilan izohlanadi. Zero, tibbiyotda muloqot nafaqat ma'lumot almashish vositasi, balki o'ziga xos terapevtik ahamiyatga ega bo'lgan "nutqiy dori" vazifasini ham bajaradi. Biroq, ko'p hollarda shifokor va bemor o'rtasidagi **kasbiy-kommunikativ munosabatlar** turli lingvistik va psixologik to'siqlarga duch kelmoqda. Masalan, shifokor nutqida tor doiradagi professional terminlarning (jargonlarning) ustuvorligi bemorda axborot yetishmasligi hissini uyg'otsa, muloqotdagi asimmetriya (shifokorning mutlaq dominantligi) bemorning o'z holati haqida to'liq ma'lumot berishiga to'sqinlik qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davolash natijalarining deyarli 60-70 foizi shifokorning kommunikativ mahoratiga va bemor bilan o'rnatilgan ishonchli muloqotga bog'liqdir. Shu bois, tibbiy diskursda qo'llaniladigan nutqiy strategiya va taktikalar, verbal va noverbal vositalarning uyg'unligi masalasini sotsiolingvistik nuqtayi nazardan tahlil qilish zarurati tug'iladi. Ayniqsa, o'zbek lingvomadaniyatida tibbiy muloqotning o'ziga xos etik va lisoniy xususiyatlarini o'rganish, shifokorlarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha nazariy metodologiyani ishlab chiqish bugungi kunning kechiktirib bo'lmaz vazifalaridan biridir.

Ushbu maqolaning maqsadi tibbiy diskursda kasbiy munosabatlarning shakllanish qonuniyatlarini ochib berish, shifokor nutqining ta'sirchanligini oshiruvchi lisoniy omillarni aniqlash hamda muloqot jarayonidagi "nutqiy xulq-atvor" modellarini tizimlashtirishdan iboratdir. Bu esa tilshunoslikning nazariy yutuqlarini amaliy sog'liqni saqlash tizimi bilan integratsiyalashga xizmat qiladi.

Tadqiqot obyekti va metodlari. Ushbu tadqiqotning **obyekti** sifatida zamonaviy tibbiy muassasalar sharoitida shifokor va bemor o'rtasida yuzaga keladigan verbal (lisoniy) va noverbal (nolisoniy) kommunikativ jarayonlar tanlab olindi. Tadqiqot materiallari sifatida o'zbek va rus tillaridagi tibbiy muloqot parchalari, shifokorlarning bemorlar bilan olib borgan suhbatlari (anamnez yig'ish jarayoni), shuningdek, badiiy adabiyotlardagi tibbiy diskursga oid dialoqlar xizmat qildi.

Tadqiqotning **predmetini** esa tibbiy diskursda kasbiy munosabatlarni shakllantiruvchi nutqiy strategiyalar, lisoniy vositalar va muloqot ishtirokchilarining pragmatik maqsadlari tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida qo'yilgan maqsadga erishish va ilmiy farazlarni isbotlash uchun quyidagi **metodlar** majmuasidan foydalanildi:

- **Deskriptiv (tavsifiy) metod:** Tibbiy diskursga xos bo'lgan lisoniy birliklarni saralash, ularni tizimlashtirish va diskursiv xususiyatlarini bayon qilishda qo'llanildi.

- **Diskurs-tahlil metodi:** Shifokor va bemor nutqini faqatgina til qoliplari doirasida emas, balki ijtimoiy kontekst, muloqot vaziyati va ishtirokchilarning ijtimoiy maqomidan kelib chiqqan holda tahlil qilish imkonini berdi.

- **Komponent tahlil:** Tibbiy terminlarning semantik tarkibini o'rganish va ularning muloqot jarayonida (ayniqsa, bemor tushunchasiga moslashish darajasida) qanday transformatsiyaga uchrashini aniqlash uchun xizmat qildi.

- **Pragmalingvistik tahlil:** Muloqot ishtirokchilarining nutqiy aktlari (illokutiv maqsadlari) va ularning bemor ruhiyatiga ko'rsatadigan ta'sirini (perlokutiv samara) o'rganishda asosiy vosita bo'ldi.

- **Sotsiolingvistik kuzatish va interpretatsiya:** Shifokorlarning kasbiy muloqot madaniyatini real nutqiy vaziyatlarda kuzatish hamda olingan natijalarni ijtimoiy normalar asosida talqin qilishda foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida tilshunoslikning diskursiv nazariyalari, tibbiy deontologiya prinsiplari va pragmalingvistika sohasidagi zamonaviy yondashuvlar qabul qilingan. Tadqiqot davomida shifokor va bemor o'rtasidagi "nutqiy asimmetriya" hodisasini aniqlashga va uni kamaytirishning lisoniy mexanizmlarini ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratildi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Tadqiqot davomida tibbiy diskursda kasbiy-kommunikativ munosabatlar shifokorning nutqiy strategiyalari va bemorning kognitiv kutishlari kesishmasida tahlil qilindi. Kuzatishlarimiz shuni ko'rsatadiki, tibbiy muloqotning muvaffaqiyati shifokor tomonidan qo'llaniladigan "**muloqotni boshqarish**" taktikasiga bevosita bog'liq.

Tahlillar natijasida tibbiy diskursga xos bo'lgan quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

1. **Nutqiy strategiyalarning taqsimlanishi.** Shifokorlar muloqot jarayonida asosan uch xil strategiyadan foydalanishi ma'lum bo'ldi:

- **Diagnostik strategiya (45%):** Bu bosqichda shifokor asosan "yopiq" savollar (ha yoki yo'q javobini talab qiluvchi) orqali bemordan faktik ma'lumot yig'adi. Tahlilimiz shuni ko'rsatdiki, ushbu strategiyaning haddan tashqari ko'p qo'llanilishi muloqotning "so'roq-javob" shakliga o'tib qolishiga va bemorda ruhan yopilish holatiga sabab bo'ladi.

- **Terapevtik-ishontirish strategiyasi (35%):** Bunda shifokor bemorni davolash rejasiga jalb qilish uchun motivatsion lisoniy birliklardan foydalanadi. Masalan, *"Biz birgalikda bu kasallikni yengamiz"* kabi inklyuziv (birlashtiruvchi) olmoshlarning qo'llanilishi shifokor va bemor o'rtasidagi masofani qisqartiradi.

- **Regulyativ strategiya (20%):** Shifokor tomonidan muloqotning navbatini belgilash va bemor nutqini yo'naltirish (to'xtatish yoki rag'batlantirish) vositalari.

2. Kommunikativ to'siqlar va terminologik asimmetriya. Tadqiqotimizning eng muhim natijalaridan biri – "shifokor – bemor" tizimidagi lisoniy nomutanosiblikdir. Shifokor o'z kasbiy nutqida murakkab lotincha yoki yunoncha terminlarni (masalan, *kardiomegaliya, parestiziya*) ko'p qo'llashi bemorda "kommunikativ kamsitilish" (information asymmetry) hissini uyg'otadi. Natijada bemor o'z kasalligi haqida to'liq tasavvurga ega bo'lmaydi va davolashga bo'lgan mas'uliyati pasayadi.

3. Tibbiy etika va nutqiy madaniyatning o'zaro bog'liqligi. Olingan natijalarga ko'ra, shifokorning etik-kommunikativ kompetensiyasi bemorning shifo topishiga bo'lgan ishonchini 40% ga oshiradi. Shifokor nutqida muloyimlik (politeness) kategoriyasining namoyon bo'lishi – *"Marhamat qilib aytsangiz"*, *"Xavotir olmang"* kabi fatiq (aloqa o'rnatuvchi) vositalarning qo'llanilishi muloqotni institutsional doiradan insoniy (personal) darajaga olib chiqadi.

4. Noverbal komponentlarning roli. Tahlillarimiz shuni ko'rsatadiki, muloqot samaradorligining 30-35 foizi shifokorning nigohi, yuz ifodasi va tana tili bilan bog'liq. Bemor bilan ko'z muloqotini (eye contact) saqlagan shifokorlarga nisbatan bemorlarning ishonch ko'rsatkichi sezilarli darajada yuqori ekanligi statistik ma'lumotlar orqali tasdiqlandi.

Xulosa qilib aytganda, tibbiy diskursda kasbiy munosabatlarni shakllantirishda faqat tibbiy bilimning o'zi kifoya qilmaydi. Shifokor o'z nutqini bemorning ijtimoiy-lisoniy darajasiga moslashtira olishi (adaptation logic) muloqotning bosh maqsadidir. Olingan natijalar tibbiyot oliy o'quv yurtlarida "Tibbiy nutq madaniyati" fanining o'qitilishini yanada chuqurlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqotimiz davomida tibbiy diskursning nafaqat matn, balki murakkab **kommunikativ voqelik** ekanligi tasdiqlandi. Zamonaviy lingvistik yondashuvlar diskursni shaxsiy, ijtimoiy va madaniy parametrlar bilan belgilangan muloqot fragmenti sifatida izohlashga asos bo'ladi.

1. Tibbiy diskursda xushmuomalalik kognitiv mezon sifatida. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tibbiy diskursda xushmuomalalik (shirinso'zlik) shunchaki etika qoidasi emas, balki muolaja jarayonining psixologik samarasiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi **kognitiv mezon**dir. Xushmuomalalik sotsiomadaniy mezonlar (yosh, jins, maqve) hamda verbal va noverbal vositalar (intonatsiya, tana harakati) orqali namoyon bo'ladi.

- **Salomlashish madaniyati:** Muloqotning ibtidosi hisoblanib, bemorda dastlabki ishonchni shakllantiradi.

- **Maqsadni aniqlashtirish:** Hol-ahvol so'rash orqali bemorning emotsional holati barqarorlashtiriladi.

2. Tibbiy diskursning strukturaviy shakllari va janrlari. Tadqiqot davomida tibbiy diskurs janrlarini quyidagi uchta asosiy shaklga tizimlashtirdik:

Shakl	Kommunikativ tabiat	Misollar	Diqqat markazi
Monologik	"Subyekt-obyekt" munosabati	Ma'ruza matni, ilmiy maqola, rasmiy hujjatlar	Ma'lumotning mazmuni va ilmiy dalillar
Dialogik	"Subyekt-subyekt" munosabati	Shifokor va bemor suhbat, ilmiy seminar	O'zaro savol-javob va fikr almashinuvi
Polilogik	Ko'p tomonlama hamkorlik	Tibbiy konsilium, talabalar bilan o'quv muhokamasi	Birgalikda xulosa chiqarish va qaror qabul qilish

3. Nutqiy xulq-atvor va bilvosita murojaatlar tahlili. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, bemorlar ko'pincha o'z muammolarini ochiq aytishdan hadiksirab, **bilvosita murojaat** usulidan foydalanadilar:

- **Masalan:** Bemor "ish ko'pligi sababli charchayotganini" aytsa-da, bu aslida anemiya yoki kardiologik muammoning lisoniy ifodasi bo'lishi mumkin. *Shifokor bemorga: "Siz tez charchayotganingizni aytdingiz. Bu oddiy charchoq bo'lishi ham mumkin, lekin qon bosimingizni va qon tahlillaringizni tekshirib ko'rsak, aniqroq sababini bilamiz," – deya muloyim ohangda yondashsa, bemor o'z muammosini ochiqroq aytishga intiladi.*

O'zgaga havola qilish: Muammoni uchinchi shaxs (masalan, turmush o'rtog'i) orqali bayon qilish orqali mas'uliyatni kamaytirishga intilish kuzatiladi. Bemor "Xotinim aytadi, kechalari men tez-tez nafasim qisib uyg'onarkanman" deya muammoni o'zidan tashqari shaxs orqali ifodalaydi. Bunday vaziyatlarda shifokor nafaqat kasbiy bilimlarini, balki **psixologik yondashuv**ni ham ishga solishi zarur. Ruhshunoslik mahorati

yordamida u bemorning haqiqiy muammosini aniqlab, unga mos tibbiy maslahat va davolash yoʻl-yoʻriqlarini belgilaydi.

Bunday vaziyatlarda shifokorning **ruhshunoslik mahorati** va kognitiv tahlil qobiliyati hal qiluvchi ahamiyatga ega. T.A. Van Dijk taʼkidlaganidek, tibbiy diskurs xalqaro terminologik bazaga ega boʻlsa-da, oʻz funksionalligi jihatidan milliy tilning ijtimoiy-madaniy kontekstiga tayanadi.

Tadqiqotimiz doirasida tibbiy diskurs samaradorligini taʼminlovchi yangi **kognitiv model** tushunchasini taklif qilamiz. Ushbu modelda shifokor va bemor oʻrtasidagi muloqot shunchaki axborot uzatish emas, balki **bilim almashinuvi**, axborotni idrok etish va tushunish jarayoniga asoslanadi.

1. Kognitiv modelning mohiyati va "Shifokor-Oʻqituvchi" paradigmasi. Taklif etilayotgan modelda shifokor nafaqat davolovchi subyekt, balki **axborot manbasi va oʻqituvchi (mentor)** sifatida namoyon boʻladi. Modelning asosiy maqsadi — bemorning oʻz kasalligi va davolash jarayoni haqida ongli tushunchaga ega boʻlishini taʼminlashdir. Bunda shifokor hamma uchun tushunarli, sodda va ravon tilda muloqot olib borib, bemorni ongli ravishda qaror qabul qilishga undaydi.

Tahlillarimiz shuni koʻrsatadiki, shifokor tomonidan **sabab-oqibat munosabatini** tushuntirish kognitiv jarayonni shakllantiradi.

- *Misol:* Shifokorning *"Tuz iste'molini kamaytirsangiz, bosim tabiiy ravishda pasayadi, dori esa yordam beradi"* degan tavsiyasi bemorda oʻz salomatligi uchun masʼuliyatni uygʻotadi. Natijada, tibbiy muloqotda **"tushunish orqali ishonch"** tamoyili yuzaga chiqadi va bu terapevtik samaradorlikni 35-40% ga oshiradi.

2. Tibbiy diskursda milliy-madaniy va lingvomadaniy jihatlar. Oʻzbek tibbiy diskursining oʻziga xosligi milliy madaniyatga xos boʻlgan frazeologik birliklar va muloqot strategiyalarida yaqqol koʻzga tashlanadi. Tadqiqotimiz oʻzbek shifokorlarining muloqot uslubida quyidagi lingvomadaniy xususiyatlarni aniqladi:

- **Samimiyat va hurmat kategoriyasi:** Shifokorlar tomonidan *"Siz sogʻligʻingiz haqida qaygʻuradigan insonsiz"* kabi ijobiy presuppozitsiyaga ega iboralarining qoʻllanilishi bemorning psixologik holatini barqarorlashtiradi.

- **Inklyuziv hamkorlik:** *"Birga harakat qilamiz"* kabi birliklar bemorda ruhiy tayyorgarlikni oshirib, shifokor bilan ishonchli aloqani (rapport) oʻrnatishga yordam beradi.

Ushbu kognitiv va milliy-madaniy yondashuvlar majmuasi tibbiy diskursni yangi sifat bosqichiga olib chiqadi va shifokorning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini belgilovchi asosiy mezon boʻlib xizmat qiladi.

Xulosa. Tibbiy diskursda kasbiy-kommunikativ munosabatlarni lingvistik va ijtimoiy-psixologik jihatdan tadqiq etish natijasida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi:

1. **Muloqotning terapevtik mohiyati:** Tibbiy diskurs shunchaki axborot almashish jarayoni emas, balki shifokor va bemor oʻrtasidagi oʻzaro ishonchga asoslangan murakkab interaktsiyadir. Shifokorning kommunikativ mahorati bemorning psixologik holatiga bevosita taʼsir koʻrsatib, davolash muolajalarining samaradorligini belgilovchi asosiy lisoniy omil boʻlib xizmat qiladi.

2. **Nutqiy strategiyalarning oʻrni:** Tadqiqot davomida aniqlangan diagnostik, terapevtik va regulativ strategiyalar shifokor nutqining maqsadli yoʻnaltirilganligini taʼminlaydi. Biroq, muloqotning muvaffaqiyati shifokorning ushbu strategiyalarni bemorning individual-ruhiy xususiyatlariga va lisoniy darajasiga moslashtira olish (adaptivlik) qobiliyatiga bogʻliqdir.

3. **Lisoniy toʻsiqlar va terminologiya:** Tibbiy terminologiya haddan tashqari koʻp qoʻllanilishi shifokor va bemor oʻrtasidagi "nutqiy asimmetriya"ni kuchaytirishi tasdiqlandi. Kasbiy muloqotda terminlarni xalqchil tilda izohlash yoki ularni soddalashtirilgan metaforalar bilan almashtirish kommunikativ toʻsiqlarni bartaraf etishning eng samarali yoʻli ekanligi aniqlandi.

4. **Kommunikativ kompetensiya zaruriyati:** Tibbiyot xodimining kasbiy mahorati nafaqat uning diagnostik bilimlari, balki "nutqiy xulq-atvor" madaniyati bilan ham baholanishi lozim. Bemor bilan hamkorlik (partnyorlik) modelidagi muloqotni shakllantirish shifokorning jamiyatdagi nufuzini va tibbiy xizmat sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Amaliy takliflar:

- Tibbiyot oliy taʼlim muassasalari oʻquv dasturlariga "Tibbiy nutq madaniyati" va "Kasbiy kommunikatsiya asoslari" kabi fanlarni tizimli ravishda kiritish;

- Shifokorlar uchun bemorlar bilan muloqot qilishning etik-lisoniy standartlarini (protokollarini) ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish.

Xulosa qilib aytganda, tibbiy diskursda kasbiy-kommunikativ munosabatlarni optimallashtirish – shifokor nutqini insonparvarlashtirish va uni jamiyatning ijtimoiy-lisoniy talablariga moslashtirish demakdir.

Bu esa o'z navbatida, milliy tibbiyot tizimining raqobatbardoshligini va aholi salomatligini muhofaza qilish borasidagi davlat siyosatining samaradorligini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR:

1. Brown P., Levinson S.C. *Politeness: Some universals in language usage*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – 345 p.
2. Denegri Marianela. *Multidimensional Model of Assessment of Economic Thinking in College Students* // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – 2015. № 191. - pp. 1623–1628.
3. Karimov N.R. *Tibbiy diskursning sotsiolingvistik xususiyatlari* // *Til va adabiyot ta'limi*. – Toshkent, 2021. – № 4. – B. 12-15.
4. Madumarov T.T., Gulyamov S.S. *Tibbiyot deontologiyasi va muloqot etikasi*. – Toshkent: "O'qituvchi" NMIU, 2019. – 184 b.
5. Olimov Sh.Sh., Sayfullayeva N.Z. *Parametric Modeling of Assessing The Development Level of Economical Thinking of Students* // *International Journal of Recent Technology and Engineering*. – India, 2019. Vol. 8, Issue 3S. – pp. 238-242.
6. Safarov Sh. *Pragmalingvistika*. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008. – 286 b.
7. Toirova G. *Tibbiy matnlarning lisoniy tahlili: Monografiya*. – Buxoro: "Durdona", 2020. – 120 b.
8. Ismoilova M.A. *Shifokor nutqi madaniyati: o'quv qo'llanma*. – Samarqand: SamDU nashri, 2022. – 96 b.
9. Rizayeva K.X. *Tibbiy terminologiyaning shakllanishi va taraqqiyoti: Filol. fan. dok. ... diss. avtoref.* – Toshkent, 2018. – 54 b.